

Gestrike-RESONANS *Nr 1-2001*

Ordförandens ruta

Vår huvudorganisation Sveriges Spelmäns Riksförbund, SSR, håller på att lägga upp alla medlemmar i ett förfinat elektroniskt register och vi i GSF också ser möjligheter att öka servicen till våra medlemmar och därför vill vi veta lite mer om Dig än bara namn och adress.

Födelsedata – för att hålla reda på olika former av medlemskap samt i samband med bidragsansökningar. (OBS ej de fyra sista siffrorna)

E-postadress – spar portoavgiften.

Instrument – bra att veta för riktade utskick angående kurser etc. Ta upp alla instrument som du utövar samt om du tycker om att sjunga.

Medlemskap i spelgrupper – riktade utskick för lokal anknytning, speluppdrag, kurser etc

Om du har frågor ring gärna Michael Müller 026-51 94 50, Bertil Månsson 026-19 78 80 eller Pär Bäcklin 026-25 96 55

Som man kan se av ovanstående så påverkar den elektroniska kommunikationen vårt vardagsliv mer och mer, vare sig vi vill det eller inte. Jag ser den kommunikationsmöjligheten via datorn som ett tidsbesparande arbetsredskap. Tidigare har jag rapporterat att våra styrelseprotokoll numera bollas via e-post tills slutversionen ligger fast. Först då tas den ut på papper för arkivering i pärm. Det är så lätt att göra ändringar, tillägg och att stuva om i text på datorn. Man spar porto och tid.

I styrelsen har vi för övrigt pga detta tagit beslut på att protokollen fr o m nu ska skrivas på lösa blad som arkiveras i pärm. Ansvar vilar på sekreteraren. Emellanåt läggs sedan protokollen ner i vårt arkiv i Sandvikens kommuns arkiv i stadshuset.

Välkomna på årsmötet fredag 23 mars kl 19, så kommer edra inlägg att bollas med på nätet.

Michael

Kalendarium våren 2001:

Söndag 11 februari kl 18.00 Café Spegeln, Gävle

Susanne & Louise

Onsdag 14 februari kl.19.00 Drömfabriken, Sandviken

Susanne & Louise

Söndag 4 mars kl 18.00 Musikhuset, Gävle

Draupner

Tisdag 13 mars kl 19.00 Tallheden/Jansas ? vissång
Uppl: Sture 026-259159

Fredag 23 mars kl 19.00 GSF årsmöte, Café Mercurius, Storvik

Tisdag 3 april kl 19.30 Bo Lindesal, Konserthuset

Slainte Mhath

Tisdag 10 april kl 19.00 Tallheden/Jansas ? vissång
Uppl: Sture 026-259159

Fredag 27 april kl 20.00 Musikhuset, Gävle

Groupa

Det gamla Sandviken

Några glimtar ur Sandvikens nöjesliv vad gäller dans och spelmän på 1800-talet, genom ihopsamlade citat och fakta om spelmän.

I boken "Ett svenskt jernverk, Sandviken 1862-1937" skriver redaktören Karl Björk (ofta med signaturen Betula) om sandviks-arbetaren och sandviksandan.

"Det gamla Sandviken synes ha varit att likna vid en enda stor familj..... . De flesta samman-komster och tillställningar hade också karaktären av familjefester. Man bjöd oftare än nu hem varandra på små tillställningar. Men gamle konsuln tänkte även på invånarnas fritidsproblem, dvs de som kan infinna sig hos en arbetarkår som året runt arbetade tolv timmar och vilade tolv. Han visste att människan också behöver roa sig, och han var själv ofta med vid de olika tillställningar som var anordnade till bruksfolkets förströelse. Var midsommar lät han uppföra en dansbana i den s.k. "Hagen", som fått sitt namn av att bruket använde området till hage åt hästarna. Den där midsommardansbanan var den första tiden förlagd till en plats i närheten av det område där Konsulgatan och Stationsgatan mötes, men eftersom bebyggelsen utvecklade sig måste dansbanan gång på gång flyttas. Sålunda var den en senare period förlagd till en plats strax söder om nuvarande torvladan (1937), för att ytterligare några år senare flyttas till trakten av epidemisjukhuset på Seegatan. Vid denna dansbana såg man ofta konsuln med hela hans familj och ev. gäster. Där stodo också bruksbok-hållarna med sirligt uppvridna mustascher och det frodigaste hak-skägg och följde leken och stojet. Någon rangskillnad lär praktiskt taget inte ha existerat, det sägs att konsuldöttrarna såg mer på hur bra kavaljererna svängde om på dansbanan än vad de hade för sig i vardagslag.

Konsuln var mån om att smederna skulle trivas och känna samhörighet med företaget. När dansbanan invigdes till midsommar lät konsuln till spruthuset frakta ett 60-kannsfat gott öl som skänktes till bruksfolket. Byggmästare Alfred Larsson skötte om sprundet och svickan, och en efter en kom smederna fram med sina krus och fick påfyllning. Det fradgande ölet gick runt mellan skägg och munnar medan klackarna klapprade i takt med Theresiavalsen, Hjärtevännen och Hydropaten, som framtrollades av stationsinspektör Anderssons eller skollärare Samu-elssons musikanter.....

Hjärtevännen

Hjärtevännen är en schottis som Åttersta hornmusikkår spelade vid sekelskiftet och ovanstående kan vara samma låt. Då den första mid-sommardansbanan invigdes på Åsgatan någon gång på 1860-talet ska enligt uppgift spelmannen Adolf Envall, Kungsgården ha varit spelman.

Emigrantminnen

En sandvikare, Wilhelm Sundberg, som då var ung och 1881 i likhet med så många andra reste till Amerika har lämnat en skildring av sina barndomsminnen i Sandviken.
..... Så kom "Futten" till, en dörr i väggen på det stora höga staketet med ett rum innanför, mittemot värdshuset. Där serverades öl, av en bastant och manhaftig dalkulla, som kunde hantera gubbarna när de blev alltför bråkiga. De som önskade sig något starkare i dryckesväg kunde få hem det från Gefle, och som jag var intresserad i affärer var jag många gånger till Gefle äfter liquidsdagarna och hämtade hem ett 15 kannors ankare som förut var beställd, som sedan delades ut i någon vedbod till allas fröjd och glädje.

Brukets vedbodar

Alltså ytterligare en ovedersäglig vittnesbörd av vedbodarnas stora betydelse på bruket, inte bara för den fysiska värme vedhuggningen och sedemera eldandet gav. Att mycket har utspelats i vedbodarna, från deras tillkomst till deras rivning på 1970-talet framgår inte minst av Hillströms och Rådbergs skildring av bröllopet på Mobergs vind i Jubileumsnumret av Resonans -93. Sundbergs skildring fortsätter: *"Mäster Tyskling var stor musikanter, skollärare, orgelbyggare, organist i kyrkan och förman i klensmedjan - men den första tiden var det ont om fiolspelare för de små danstillställningarna. Far som spelade fiol och Höglund dragspel, blev ofta anlitade. Även hos herrskapen fingo de vara med. I Torsåker fick Tyskling tag i en uppsättning av messingshorninstrument och snart hade han en musikkår startad. Han skrev noterna själv. Sångkör, dans och nöjeställningar och julfäster för ung och gammal på stora skolsalen. Därtill föredrag och predikningar på söndagarna, allt hann magistern med. På en utflykt med Musikkåren till Valbo fick jag den äran att bära Emil Forsströms klarinett. Jag tyckte det var en stor ära, så det var väl därför jag lärde mig spela klarinett också av magistern. Engelbrekt Dahlhjelm och mej själv lärde oss av magistern att spela orgel.*

Som tillägg i musikväg får jag nämna gubben Käck, som spelade fiol, och neckens polska var hans viktigaste nummer. Han spelade sin fiol med mig i teten när vårt regimente marscherade från skolhuset ner till Verket då vi mötte kungen (16/8 1875 red.anm). Han kunde även trolla, som han bodde i en liten stuga var Jädra ån mynnar ut i Storsjön. Han spelade fram necken som gav honom visdom i många underliga saker, och folk anlitade honom också. Han levde i alla fall mäst på fiske.

Även Joel Rådberg har skrivit något om gubben Käck vid Jädraåns mynning - att han levde på fiske, spelade fiol och var trollkunnig.

Michael Müller

Förra sommarens stämmoupplevelser tar aldrig slut,härligt

Spelmansstämma i trädgården

Jag sitter i Lars Hillströms (Gävle) bil. Vi är på väg till Alfta på stämman, till Christer och Margona där det ska spelas i trädgården in på små-timmarna. Stora mörka moln drar över himlen, ska regnet åter sabba stämman? Sommaren är inte den bästa. Av sex besökta stämmor har fem regnat bort. Vi närmar oss Storsveden och skyltar gör det lätt att hitta. Plötsligt är vi framme i den förtjusande trädgården. Jag noterar partytälten – regn är inget hinder. Margona möter oss och berättar att man hade den första stämman i fjol. På terrassen serveras kaffe och värmeljusen sprider trevnad trots att det börjar regna lite. Grillmöjligheter finns men snart kommer instrumen-ten fram: harpor, fioler, gitarrer, munspel och dragspel.

Det är ca 30 spelmän. Låtarna från Alfta spelades med bravur av hemmaspelmännen. Tack Christer och Margona för en oförglömlig kväll: Gunnar Westlund

Nya forskningsrön om de äldre folkmusiktraditionerna i Gästrikland

Efter flera års utsökt teamarbete med lord Grant på kvällarna kan undertecknad här stolt presentera de senaste rönen om låtar, spelmän och traditioner från den preackordiska tiden i Gästriklands musikhistoria.

Ny teknik leder bakåt i tiden

Ett intensivt arbete med ”gräv där du står”-metoden har det i en villaträdgård i Hille (Ols-Per-Larsvägen 16) hittats rester av en gammal fiol. Vid arbetet användes en ny s.k. fioldetektor som med den nya bredbandstekniken tagits fram i datamallar. På denna gatuadress låg den kände spelmannen ”Myrdödarns” släktgård, varför man på goda grunder antar att det är hans gamla, egenhändigt tillverkade mästarviolin av knottall från Utvalnäs som hittats. Den håller som bäst på att riggas på gammalt sätt av lokala hantverkare. Det bästa är dock att stråken med tagelrester hittades i granträdgården av en granne som inspirerades av ”gräv där du står”-metoden. Stråken är en mästerlig halvmodell (med stämpel på froschen) och gjord av en gammal ryssjebåge av fd fiskaren Evald Sump.

Här ska nu en gång för alla avlivas det elaka ryktet att ”Myrdödar’n” endast ska ha kunnat spela på låda. Det är griniga spelkonkurrenter som under inverkan av mandelgnes sprider ryktet, vilket uppkom en gång när han av en döv, skånsk gumma fick frågan om vad han spelar. Svaret var givetvis ”Jag spelar låtar”, inte låda.

Äldsta låten ?

Klistrat på insidan av locket på den välbevarade violinen (den var inlindad i ett gammalt spelmansförskinn med ytterligare tre lager björknäver runt), hittades sensationellt nog en

gammal låt som ingick i Myrdödarns (MD) repertoar. Det är en variation över den från 1100-talet kända melodien *Drömde mig en dröm*. Noterna är skrivna i koralskrift och texten är runskrift (se bild nedan). Texten är lokal och handlar om kärlek på Hillevis. Här en fri översättning :

*Bonden och pigan dom stronka så galant
Tio månader senare trodde ingen det var sant
Hästen stod och yssa, drängen likaså
Båda gojka lidret när ingen såg därpå*

*Många fula kuskar fjonga hela natten
Men Hilmers halva hela den räckte hela dan
Så begynte livet när månen lägligt låg
Ingen protesterade när yippin åkte tåg*

Tips: Melodien improviseras ständigt, endast en bordun ligger stadigt på låga C.

Medeltida skivmarknad ?

Låten kommer till midsommar att finnas ute på skivmarknaden i form av den medeltida motsvarigheten till CD, nämligen MD vilket är sk tråkakor med ristade spår att hålla kohornets spetsiga ända i medan man snurrar kakan (ej att förväxla med sk stenkakor från 1930-talet. förf anm.). I de djupa Trödjeskogarna har vi med den nya bredbandstekniken kunnat spåra medeltida ljudvibrationer från ett härbre. Vi tror att MD där haft länets första ljudstudio för svarvning av tråkakor. Kanske han gjorde direktupptag av fåbodflickornas lockrop, vem vet. Av ett trösklag i Oppala har vi fått tips om en gammal vargfälla där det ska ligga en mängd runda träskivor vilka vi tror är rester av ett ljudlager (MDs lager). Kanske vi snart kan få höra MD ljuda fram på riktigt ur ett kohorn?

Vi kan förmoda att det är MD själv som utformat melodivariationen och diktat texten, som den mästare han var. Att melodin har polskans form torde stå helt klart för alla som provar att spela låten. Den har dessutom C-likhet med låt nr 18 b i Järnbärgsboken. Detta är i och för sig inget konstigt då ju tidigare forskning visat att MD och Järnbärgarna var intimt släkt och således bör ha spelat en del ihop. Repertoaren bör alltså ha varit ganska likartad.

Spelmän och dykare

Släktnamnet Järnbärg är ju lite annorlunda stavat och vi har lyckats spåra anledningen. I ett av protokollen i Gävle stadsarkiv daterat 36 mars 1479, omnämns en ”pärlfiskare Gestur Rikesson Spelman” vilken tydligen fått staden hedersutmärkelse för sina insatser som järnbärgare i hamnen. Vi vet ju alla vilka mängder järn som exporterades från Gävle inre hamn under medeltiden. Vid hanteringen gick ibland stora mängder osmund- och stångjärn förlorade vid lastningen, då man helt enkelt tappade de tunga stängerna. Den gamle pärlfiskaren Gestur hämtades då ofta för att bärga järnet och räddade därmed stora inkomster åt bergsmännen och staden. Gestur hade även varit med vid regalskeppet Wasas förlisning och sedan vid bärgningen av det som gick att få upp. Han hade enorma lungor vilket gjorde hans dyktider långa. Röstresurserna var därefter. Som namnet antyder var han spelman (i tredje generation) och i bouppteckningen stod att han hade ”en viol a 0.85 daler”. Han sjöng gärna med sin starka röst. Den var så stark att han inte använde lur och horn för att locka hem djuren, utan han vrålade locklåtarna. En känd lock kallades ”vargskrämmarn”, vilken han lärt av Lärk-Jonas.

Reformationen

En annan anekdot som visar hans röstresurser är att när Gustaf Wasa genomförde reformationen i Sverige så fick socknarna lämna ifrån sig sina rikedomar och ibland kyrkklockorna till staten. Trefaldighetskyrkan i Gävle var en tid utan klockor, men man kallade bara in Gestur som vrålade ding-dong i 20 minuter. Ibland brukade han lägga till en låt som han lärt sig på pärlfiskartur i Tyskland. Den kallade han ”*tyska klockorna*”.

Namnet Rikesson tarvar likaså sin förklaring. Gestur var ju pärlfiskare och hade lagt grunden till släktens förmögenhet genom att fiska en låtskatt av sällsynta mått. Man kan då fråga sig varför en släktgren bytte namn till Järnbärg. Förklaringen är helt enkelt att man i folkmun kallades så för att man fortsatt att bärga järn i hamnen ända fram till containertrafikens genombrott i sjöfarten. Gamle Hamn-Otto på Magasinsgatan 117 mindes några av låtarna som Järnbärgarna spelade. De hade namn som ”*Böltacka*”, ”*Stångpolskan*”, ”*Stålbadet*” och ”*Åtelbåtslåt*” (som användes vid utterjakt). Vi har dem på band men ska teckna in dem innan de släpps ut.

Lokal dryck

I den förra forskarrapporten talas det om den lokala spritdrycken ”*mandelgnes*”. Den omtalas i många källor från förr men har länge varit en gåta och gäckt alla försök till rekonstruktion. Nu har lösningen kanske kommit ett steg i rätt riktning genom fyndet av en s.k. ”*gneskokare*” i en myrstack i Utnora. Den är nu under rekonstruktion och det sensationella vid fyndet är att stigarröret är av bambu (ett resultat av alla pärlfiskeresor?). Måtten är tydliga och visar entydigt på att det är längden, inte grovleken det kommer an på. Som kokkärl användes oftast gamla silltunnor, vilket ju även gav drycken dess säregna karaktär. De var av engångskaraktär då drycken räknades som färdig när trätunnorna bränts igenom. När den färdiga vätskan rann genom det förkolnade träet i tunnan, renades det och metoden gav drycken den rökigt silliga karaktär som man älskade i trakten av Bönan, Utnora, Oppala och Björke.

Säckpipsmossen

Efter gammalt kallas en mosse i Oppala för ”*Pipparmossen*”, ett underligt namn som redan 1988 fick sin förklaring. Man hittade vid s.k. vårlig djupplöjning tydliga spår av en dansarvall och även rester av en säckpipas spelpipa invid ett kvinnoskelett. En kvinna som säckpipospelman är sensationellt, det finns ingen annanstans. Skelettet låg alldeles utanför vallkanten och spelkvinnan har förmodligen omkommit vid den extatiska ”*låtkastningen*” då man istället för låten kastat hela musikanten med säckpipa och allt över vallkanten.

Fingerhålens borrhning antyder att den varit stämd i G- och eller D-modus som så många andra av Gestur Rikessons låtar. Fyndet var i sig alltför ofullständigt för en rekonstruktion, men..... ! Helt nyligen (17 maj 2000) hittades av två riviga norrmän, vid rivningen av en sjöbod i Utnora, två kompletta säckpipor gjorda av rökgarvat böcklingskinn (kan det vara mer lokala produktionsformer?). Piporna är stämda i mixolydisk respektive domersk tonart, vilket medför utsökta möjligheter till stämspel. I teorin är detta helt omöjligt men i praktiken fullt möjligt. Säckpiporna är sällsynta s.k. ”*duettpipor*”, vilka vanligtvis bara förekommer i Volvos verksamhetsberättelser från 1950 och 60-talet. Piporna är givetvis under upprustning och piprensning. Konsert utlovas vid nästa Folkmusikfest.

Därmed får vi avsluta forskningsrapporten för denna gång. Svårigheten med tolkningen av dylik grundforskning är illusionen av sanning som måste genomskådas. Det är ett trauma som var och en måste genom på egen hand.

Vintern 2001

Michael Müller/lord Grant/Gräv där du stårteamet.

Kallelse till

Gästriklands Spelmansförbunds årsmöte 2001

Fredagen den 23 mars kl 19.00 på

Café Mercurius, Storvik (alldeles bakom pressbyrån mitt i byn, Handelsg 1)

Vi börjar med mötet direkt kl 19.00, så kom i tid.

Cafémiljö är skön miljö ! Stora smörgåsar och dryck serveras till subventionerat pris 20 kr för den som vill.

OBS !! GSF styrelse önskar att alla lag och grupper är representerade med minst en person. De större lagen givetvis med 2-3 personer. Därtill alla enskilda bland våra ca 180 medlemmar otroligt välkomna.

Det är viktigt att alla grupper (spelmanslag, durspelsgrupper, sångare/skor, Amol, Vox Picea, First Class Experience, Hille spl, Gävlingarna, Kvistfritt, Rillen spl, Feldraget, Hornton, Järngänget mfl, mfl) skickar någon/några representanter så att vi får en direktkontakt ut till grupperna.

Dessutom är det en viktig demokratifråga. Styrelsen är Gästriklands spelmäns ansikte utåt på län och riksnivå, vi förfogar över medlemmarnas medlemsavgifter som kan användas till mycket..... arkivet.....kurser.....

Kom på mötet och medverka till ett ännu bättre fungerande spelmannsförbund.

Efter årsmötet spelar vi tillsammans med kvällen inspiratör, som lär ut några låtar och berättar om sitt spännande arbete.

Vem ?

Kom så får du höra och spela med...Görge...Antonsson...Folkteatern

OBS! Eventuella motioner som kräver beslut ska vara styrelsen tillhanda senast 28 februari så att vi kan diskutera dem. Under övriga frågor kommer bara diskussionsfrågor upp – inga beslut tas.

Skicka till Michael Müller, Hjortstigen 8, 80642 Gävle eller michael.muller@swipnet.se

Det ryktas att:

...Järngänget ska ut på turné igen. Danmark/Köpenhamn väntar på herrar Östblom, Börjesson, Gill och Månsson andra helgen i mars.

...redan på 1600-talet ska näcken ha spelat nyckelharpa. Måne det ha varit i Uppland ?

...Gävle Folkmusikförening arrangerar tre folkmusikkonserter under våren och Musikhuset en konsert. I Sandviken arrangerar Drömfabriken med Café Sigrid en folkmusikkonsert (14/3).